

УДК 330.46

К.Г. Гриценко*к.т.н., доцент, завідувач кафедри економічної кібернетики**ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»***СТРУКТУРНИЙ ПІДХІД ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ
СИСТЕМИ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ****K.G. Grytsenko****A STRUCTURED APPROACH TO ENSURING THE VIABILITY OF THE
SYSTEM OF RISK MANAGEMENT OF INSURANCE COMPANY**

Анотація. В статті запропоновано структурний підхід до забезпечення життєздатності системи управління ризиками страхової компанії. Наведена стратифікована модель життєздатної системи ризик-менеджменту. Розглянуто класифікацію ризиків страхової компанії за видами діяльності. Визначено напрямки вдосконалення процесів ризик-менеджменту на основі структурного підходу.

Annotation. This article proposes a structured approach to ensure the viability of the system of risk management insurance company. The stratified model of a viable system of risk-management is described. The risk classification of insurance companies based on types of activity is shown. The directions of improving risk management processes, based on a structured approach, are identified.

Ключові слова: страхова компанія, ризик-менеджмент, стратифікована модель, види діяльності, структура ризиків, організаційна структура.

Постановка проблеми. Страхові компанії (СК) забезпечують страховий захист інших суб'єктів господарювання, тому їх ефективна діяльність сприяє розвитку вітчизняної економіки та набуває особливої значущості в зв'язку з кризовими явищами в різних галузях економіки. Страховий ринок України знаходиться в процесі становлення та характеризується високим рівнем ризику

страхового бізнесу. Зниження ефективності діяльності СК можна пояснити недостатньою адаптацією систем управління СК до постійно змінюваних умов зовнішнього середовища, які обтяжують бізнес-процеси СК різноманітними ризиками. В кризових умовах існує нагальна потреба вдосконалення процесів управління ризиковою діяльністю СК на страховому, грошовому та фондовому ринках з метою забезпечення життєздатності СК. Питання визначення сутності та систематизації ризиків СК, встановлення причинно-наслідкових зв'язків і забезпечення життєздатності системи ризик-менеджменту СК характеризуються підвищеною актуальністю, є важливими науково-практичними завданнями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми підвищення ефективності страхового бізнесу розглядали в своїх працях такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: Базилевич В., Бігдаш В., Бланк І., Брігхем Є., Внукова Н., Гаманкова О., Журавін С., Заруба О., Орланюк-Малицька Л., Осадець С., Фурман В., Шумелда Я., Юлдашев Р., Юрченко Л. та інші. Дослідженню сутності економічного ризику, розробці методів оцінювання ризику та управління економічними системами в умовах ризику присвячені праці Вітлінського В., Гранатурова В., Камінського А., Пернарівського О., Сігала А., Ястремського О. тощо. Дослідженню питань життєздатності виробничо-економічних систем присвячена значна кількість праць таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як: Аакер Д., Бір С., Ешбі Р., Бондаренко В., Виноградський С., Гічова Н., Клебанова Т., Колісник Ю., Лисенко Ю., Мадих А., Мартиненко В., Меженська В., Нестерова Н., Овечко О., Петренко В., Пулянович О., Сергієнко О., Соломаха С., Руденський Р., Тимохин В., Тимохина Я., Шпілевський В. Дослідженню питань життєздатності соціально-економічних систем присвячені праці Бакурової А. Питаннями забезпечення життєздатності банківських установ займалися Марковський О. та Інденбаум Ф. Однак проблемі вдосконалення процесів ризик-менеджменту небанківських фінансових установ, зокрема СК, приділяється недостатньо уваги, залишається недостатньо вивченим питання

створення життєздатної системи ризик-менеджменту, яка б забезпечила стійкість функціонування СК. Питання управління ризиками СК розглядаються досить однобічно та в основному зводяться до рекомендацій щодо нейтралізації ризиків різними методами: уникнення ризику, лімітування, самострахування, диверсифікації, хеджування та перестрахування ризиків.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Сьогодні внаслідок фінансової кризи загострилися проблеми функціонування страхового сектору економіки України, у зв'язку з чим потребують поглибленого дослідження як у теоретично-методологічному, так і в практичному аспектах проблеми управління ризиками СК, зокрема проблема забезпечення життєздатності системи ризик-менеджменту СК. Розв'язання цих проблем можливе лише за умови запровадження нових підходів до управління СК, які були б адекватними внутрішній структурі та фінансовому стану СК, забезпечували стабільне функціонування СК в мінливих умовах внутрішнього та зовнішнього середовища, а також сприяли інноваційному розвитку СК.

Мета статті – розробка науково-методологічного підходу до забезпечення життєздатності системи ризик-менеджменту СК.

Виклад основного матеріалу. Сучасні дослідження щодо управління ризиком СК ведуться за такими основними напрямками: дослідження загальних проблем управління ризиками СК; дослідження сутності окремих видів ризику; розробка методів аналізу та оцінки ризиків страхової, перестрахової та інвестиційної діяльності СК; дослідження проблем забезпечення життєздатності систем ризик-менеджменту СК. Зауважимо, що на сучасному етапі наукових досліджень в галузі управління ризиками СК останній напрям є найменше розробленим.

Системний підхід до моделювання економічних систем основну увагу приділяє моделюванню структури, яка має забезпечувати життєздатність системи, тобто надійність і стійкість до впливів зовнішнього середовища [1]. В системному аналізі термін «структура» використовується при характеристиці системи, опису взаємодії між її елементами тощо. Одна й та ж сама система

може бути представлена різними структурами, по мірі розвитку досліджень структура системи може змінюватися. Іншими словами, структурні подання систем є засобом їх дослідження [2].

Життєздатність економічної системи обумовлена динамікою її структури, яка постійно еволюціонує та адаптується до зміни умов середовища функціонування. При забезпеченні життєздатності систем основну увагу приділяють оптимізації їх структури, яка має забезпечувати стійкість системи до зовнішніх збурень. Стійкість СК забезпечує система ризик-менеджменту, тому одним з ключових завдань управління ризиками СК є обґрунтування такої структури системи ризик-менеджменту, що відповідає б напрямам діяльності СК, які є джерелом виникнення ризику.

Згідно з концепцією Сергєєвої Л.Н., що викладена в монографії [1], забезпечення життєздатності соціально-економічних систем здійснюється за такими напрямками:

1. Забезпечення рівноважного стану функціонування системи через:
 - надійність, яка визначається структурою системи, її внутрішнім потенціалом;
 - стійкість при взаємодії із зовнішнім середовищем;
2. Забезпечення розвитку системи через:
 - потенціал системи, який спрямовано на розвиток (живучість, адаптивність);
 - мотивацію до розвитку (тривалість і інтенсивність дій, спрямованих на розвиток).

З точки зору системного підходу можна визначити два аспекти стійкості СК: фінансовий та структурно-функціональний. Дослідження останнього передбачає декомпозицію СК на окремі елементи, вивчення зв'язків між ними та визначення притаманних їм специфічних функцій, спрямованих на задоволення потреб системи управління з урахуванням її взаємодії із зовнішнім середовищем. Структурно-функціональна стійкість СК забезпечується пошуком і реалізацією таких управлінських впливів, які в умовах зовнішніх і

внутрішніх збурень забезпечують стійкий стан і розвиток СК в її взаємодії із зовнішнім середовищем. Слід відмітити, що СК є відкритою цілісною системою і перебуває в постійній взаємодії із зовнішнім середовищем.

Вважаємо, що оскільки ризики є результатом прийняття рішень щодо діяльності в умовах невизначеності [3], то для забезпечення життєздатності системи ризик-менеджменту СК необхідно розробити модель структури ризиків, пов'язаних з видами діяльності СК. Згідно Закону України «Про страхування» предметом діяльності СК може бути лише страхування, перестрахування і фінансова діяльність, пов'язана з формуванням, розміщенням страхових резервів та їх управлінням. Дозволяється також виконання зазначених видів діяльності у вигляді надання послуг для інших СК, якщо це безпосередньо пов'язано із зазначеними видами діяльності, а також будь-які операції для забезпечення власних господарських потреб СК.

В загальній структурі системи управління СК функції управління ризиками належать окремій підсистемі, яку можемо формалізувати у вигляді моделі організаційної структури. При формалізації складних систем основна проблема полягає в тому, щоб знайти компроміс між простотою опису, який дозволяє скласти цілісне уявлення про досліджуваний об'єкт, і деталізацією опису, що дозволяє відобразити численні особливості об'єкта. Один із шляхів вирішення цієї проблеми запропонований Месаровичем М. в роботі [4] – формалізація системи множиною моделей, кожна з яких описує поведінку системи з точки зору відповідного рівня абстрагування. Для кожного рівня існують характерні особливості та принципи, за допомогою яких описують поведінку системи на цьому рівні. Таке уявлення названо Месаровичем М. стратифікованим, а рівні абстрагування – стратами.

Взяв за основу концепцію моделювання системи ризик-менеджменту банківської установи [5], виділимо три основні страти в системі ризик-менеджменту СК: структуру діяльності, структуру ризиків та організаційну структуру. Структурна модель системи ризик-менеджменту СК представлена на рис.1.

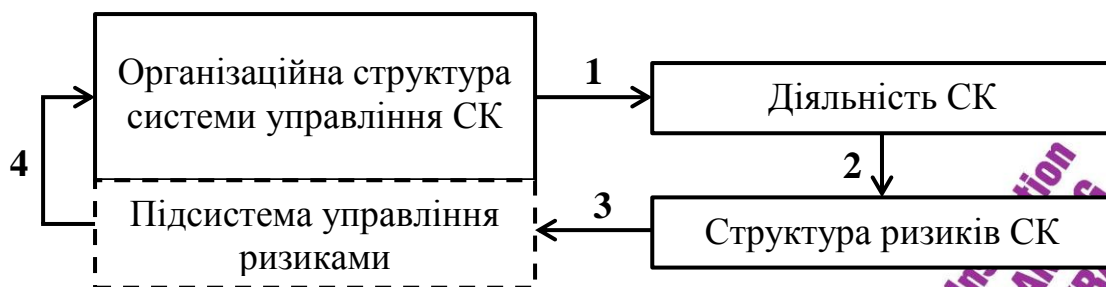

Рис. 1. Модель системи ризик-менеджменту СК

Діяльність СК є джерелом ризику. СК є складною динамічною системою, підсистеми якої функціонують в тісному зв'язку друг з другом. На нашу думку, від організаційної структури СК залежить можливість здійснення нею певних видів діяльності. Діяльність же СК в свою чергу впливає на її організаційну структуру. Модель організаційної структури можемо представити у вигляді багатопішарової ієрархічної структури, а моделі діяльності та структури ризиків – у вигляді деревоподібних графів [2].

Розглянемо зміст структурних зв'язків між основними елементами моделі системи ризик-менеджменту СК:

- 1 – управлінський вплив змінює діяльність СК;
- 2 – діяльність СК породжує різноманітні ризики;
- 3 – ризики підлягають аналізу, якісному та кількісному оцінюванню;
- 4 – структурні підрозділи СК взаємодіють один з одним з метою управління ризиками.

Згідно класифікації Європейського комітету зі страхування, діяльності СК притаманні технічні, нетехнічні та інвестиційні ризики [6]. Узагальнюючі наукові підходи до оцінки та управління ризиком фінансових установ, в основу структури ризиків СК покладемо їх класифікацію за видами діяльності СК, оскільки ризики, які проявляються в кожній із них, мають свою специфіку. Класифікація ризиків СК за видами діяльності представлена в таблиці 1.

Таблиця 1

Узагальнена класифікація ризиків СК за видами діяльності

Вид діяльності	Ризики
Страхування та вхідне перестрахування	Ризик андеррайтингу
	Ризик операційних витрат
	Ризик значних збитків
	Ризик катастроф
	Ризик росту
	Ризик недостатності тарифів
	Ризик платоспроможності
	Ризик управління страховим портфелем
	Ризик перестрахування
	Ризик недостатності страхових резервів
Інвестиційна діяльність	Ризик ліквідності
	Ризик невідповідності активів зобов'язанням
	Депозитний ризик
	Фондовий ризик
	Кредитний ризик
	Інвестиційний ризик
	Інфляційний ризик
	Податковий ризик
Управлінська діяльність	Ризик управління
	Загальний ризик бізнесу

Зауважимо, що ризики, які пов'язані зі страховою діяльністю, здійснюють визначальний вплив на діяльність СК та базуються на специфіці послуг, що вона надає. Ризики, що приймаються за договорами страхування, СК приймає добровільно за відповідну плату.

Ризик андеррайтингу пов'язаний з неправильною оцінкою ризику, що приймається на страхування.

Ризик операційних витрат полягає у тому, що сума операційно-технологічних витрат, яка закладена в страховий тариф, в майбутньому буде недостатньою для покриття всіх дійсних витрат.

Ризик значних збитків полягає у тому, що реальний збиток виявиться значно більшим, ніж передбачалось при розрахунку страхового тарифу.

Ризик катастроф полягає у тому, що одна страхова подія може викликати масові збитки.

Ризик росту полягає в наступному: якщо зростання страхового бізнесу є некерованим, то фінансова стійкість страховика може опинитися під загрозою через неправильну оцінку ризиків, прийнятих на страхування та неправильно розраховані страхові тарифи.

Ризик недостатності тарифів полягає в тому, що розмір страхових премій може виявитися заниженим.

Ризик платоспроможності полягає в тому, що СК буде неспроможна розрахуватись по прийнятим зобов'язанням вчасно та в повному обсязі.

Ризик управління страховим портфелем проявляється у виборі – яким ризикам надавати перевагу при укладанні договорів страхування, а від яких слід відмовитись, яка максимальна кількість об'єктів одного типу може бути прийнята на страхування.

Ризик перестрахування полягає у тому, що перестрахові компанії не виконують своїх зобов'язань перед страховою компанією (низька якість перестраховального захисту).

Ризик недостатності страхових резервів полягає в нестачі сформованих технічних резервів для виконання зобов'язань за договорами страхування.

Ризик ліквідності полягає в тому, що СК не вдасться повернути розміщені кошти в потрібний момент.

Ризик невідповідності активів зобов'язанням полягає в тому, що активи СК не зможуть гарантувати достатнє покриття страхових резервів.

Депозитний ризик полягає в тому, що СК не зможе вчасно та в повному обсязі повернути кошти, розміщені на депозитних рахунках в банках.

Фондовий ризик полягає в тому, що СК не зможе своєчасно та в повному обсязі отримати процентний дохід.

Кредитний ризик пов'язаний із можливістю неотримання коштів, інвестованих у фінансові інструменти, які мають кредитну природу, зокрема в облігації.

Інвестиційний ризик пов'язаний із можливістю виникнення фінансових втрат в процесі інвестиційної діяльності СК.

Інфляційний ризик полягає в тому, що в умовах інфляції можуть знецінитися активи страхових компаній.

Податковий ризик проявляється у введенні нових видів податків і зборів, можливості збільшення рівня ставок діючих податків і зборів, зміні термінів і умов здійснення окремих податкових платежів.

Ризик управління узагальнює ризики СК, пов'язані з некомпетентністю менеджменту СК, неефективністю системи управління СК.

Загальний ризик бізнесу пов'язаний з внесенням змін у законодавство, що стосується страхового бізнесу, новими нормативами та розпорядженнями Нацфінпослуг, змінами в економічній та соціальній сфері.

Висновки. Побудована стратифікована модель життєздатної системи ризик-менеджменту СК, що включає в себе організаційну структуру, пов'язану зі структурою діяльності СК і структурою ризиків, дозволяє здійснювати оперативне управління ризиковою діяльністю СК і забезпечувати адаптацію СК до змін середовища функціонування. Вдосконалення процесів управління ризиками СК є поетапною процедурою. Тому після розробки узагальненої моделі життєздатної системи ризик-менеджменту СК необхідно її деталізувати, для чого розглянути окремі страти структурної моделі.

Наведена класифікація ризиків СК за видами діяльності дає змогу виокремити зі всієї сукупності ризиків ті з них, які найбільшою мірою притаманні діяльності СК. Перспективним напрямом дослідження у цій сфері є питання вибору методів оцінки, аналізу та управління ризиками СК.

Перспективою подальших досліджень є вдосконалення системи ризик-менеджменту СК, яке передбачає розробку моделей діяльності СК і структури ризиків у вигляді деревоподібних графів, подання організаційної структури СК у вигляді багат шарової ієрархічної структури та їх об'єднання в єдину інформаційно-аналітичну систему.

Список використаних джерел

1. Моделювання структури життєздатних соціально-економічних систем [Текст]: монографія / [Л.Н. Сергєєва, А.В. Бакурова, В.В. Воронцов та ін.]; ред. Л.Н. Сергєєва; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя: КПУ, 2009. – 256 с.
2. Волкова В.Н. Теория систем [Текст]: учеб. пособие / В.Н. Волкова, А.А. Денисов. – М.: Высш. школа, 2006. – 511 с.
3. Вітлінський В.В. Ризикологія в економіці та підприємстві [Текст]: монографія / В.В. Вітлінський, Г.І.Великоіваненко, ДВНЗ «Київський національний економічний ун-т ім. В. Гетьмана». – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
4. Теория иерархических многоуровневых систем [Текст] / М. Месарович, Д. Мако, И. Такаха. – М.: Мир, 1973. – 344 с.
5. Марковський О.В. Концепція моделювання системи ризик-менеджменту комерційного банку [Текст] / О.В. Марковський // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2009. – №6. – С. 124-127.
6. Теория и управление рисками в страховании [Текст] / В.В. Шахов, А.С. Миллерман, В.Г. Медведев. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 224 с.

Гриценко, К.Г. Структурний підхід до забезпечення життєздатності системи ризик-менеджменту страхової компанії [Електронний документ] / К.Г. Гриценко // Ефективна економіка. - 2012. - № 5. - Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1141>

